

19 Aralık 1980 tarihli, ayrı ayrı adreslerimize gönderilen imzasız yazıyı aldık. Böyle anonim bir yazı kale alınmayabilirdi. Ancak İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin önemli bazı yapıtlarının, girililen temizleme işlemi sonucu tahribata uğradıkları haberi bizlerde endişe uyandırdığından, söz konusu yapıtların tahribat görüp görmediklerini saptamak üzere beraber Müzeye gitmeğe karar verdik.

26 Aralık 1980 cuma günü Müzeye giderek söz konusu yapıtları inceledik. Gözlemlerimizi aşağıda birkaç madde halinde bildirmeyi meslekî bir borç bilmekteyiz.

1. İki Antropoid Lâhit : Mendel Cat. I, Rat.No. 80 (Env.No.798)
Kat.No. 81 (Env.No.799)

Bu yapıtların antik yüzeyleri ve patinası temizlemede kullanılan suya karıştırılan maddenin etkisiyle tamamen yok olmuştur. Böyle bir işlemin âkibetini gene her iki lahittede izlemek mümkündür. Müze binasının bir süre açık kalan çatısından üst kata giren yağmur suları sızarak alt kata akmıştır. Duvarların ve salondaki pâyelerin üst kısımları hâlâ rutubetli, alt kısımları ise kurudur. Bu rutubetin duvarlar tarafından alttan emilerek meydana gelmeyip çatıdan akan suları sonucu meydana geldiği âşikardır. Bu lâhitlerin üzerlerine akan yağmur suyu geçtiği yerlerin pisliğini ve boylarını beraberinde getirmiştir. Yapıtların patinası ve antik yüzeyi temizlik sırasında kaybolduğu için yüzeylerinden kolayca nüfuz ederek renkli lekeler meydana getirmiştir. Eğer patinaları temizleme sırasında yok edilmeseydi, sular akıp gider ve böyle mermerin içine nüfuz eden lekeler meydana gelmiş olmazdı. Nitekim bir sonraki salonda bulunan temizlenmemiş Anthropoid lahitlerin üzerinde yağmur suyunun aktığı veya damladığı yerlerde beyaz lekeler meydana gelmiş ancak, elle temas edildiğinde anlaşıldığı gibi, patina zarar görmemiştir. Yağmur suları asıl mermere değil yalnız yıllar boyunca biriken ince kir tabakasına nüfuz edebilmiştir. Bu demektirki ileride usûlünce temizlendiğinde bu beyaz lekeler kaybolacaktır.

2. Satrap lâhdi : Mendel.Çat. I. Kat.No. 9 (Env.No. 367)

Bilindiği, gibi, Osman Hamdi Bey zamanında lâhdin kırık olarak ele geçen parçaları yapıştırılıp, onarılmıştı. Bu parçalardan bir tanesi lâhdin esas cephesinin sol alt kögesini oluşturmaktadır. Temizlemede kullanılan ilaçlı sıvı dolguyu eritmiş olacak ki meydana gelen boşluk dolayısıyla bu parça yerinden oynayıp öne fırlamıştır. Bundan yaklaşık olarak 90 yıl önce onarılan lâhdin bu parçasının durup dururken yerinden oynamayacağı aşikârdir. 1958'de I. Satrap Lahdi'nin, ki son temizleme ameliyesinden önceki görünümü ilişik totografa izlenebilir. Fotograftan anlaşıldığına göre herhangi bir oynama ve fırlama yoktur.

Bu vesile ile, yeni ek Müze binasında Sayda Lâhitlerin bodrum katında sergilenmek projesinin tehlikeli olduğunu belirtmek isteriz. Zira kaldırma ve nakil sırasında söz konusu lâhitlerin onarılmış parçaları dağılabilmektedir.

3. Lykia Lahdi : Mendel Cat. I Kat.No. 63 (Env.No. 369)

Bu lahitlerin temizlik sonucu boyalarının tahrip gördüğü maalesef yalnız arkeologların değil meslekten olmayan sanatseverlerin bile gözünden kaçamayacağı kadar büyüktür. Lahit kapağının sfenks tasvirlerin göz, dudak, burun ve saçlarındaki boyalar soluklaşmıştır. Diğer cephesindeki grifonların yelelerinin kırmızı boyaları soluklaşmış, penbe bir görünüm almıştır.

4. Tekneleri bezemesiz üç lahið : Mendel Cat. I, Kat.No. 72 (Env.No. 372), Kat.No. 73 (Env.No. 373), Kat.No. 74(Env.No.371)

Tekneleri kabartmasız bu lâhitlerin kapak kenarları asma dalları, yaprakları ve üzüm salkımları ile bezemelidir.

Üç lâhitten Müze cephe duvarı önüne rastlayan lâhtin (Kat.No. 73) söz konusu frizinin zemini Mendel'in de belirttiği gibi (Cat. I s. 202) boyasızdır. Temizleme sonucu yaprak, dalların ve üzümün akan boyaları ile kirlibir renk almıştır. Yapraklar eskiden açık sarı ve altın rengi dallar kahve rengi ve üzümün şarap rengi idi. Temizlendikten sonra renkler birbirine karışmış ve kirlil bir hal almıştır. Oysa usûlünce temizlense idi, toz ve pislikten arınan renkler daha canlı bir görünüm alırdı. Burada da suya karıştırılan madde renkleri teğişikliğe uğratmıştır.

Diğer iki lâhitte (Kat.No. 72 ve 73) desen zemini sarap rengi, yaprak ve üzümler sarı ve dallar kehverengi idi. Bu renklerin böyle olduğunu Mendel de belirtmektedir. V.v.Graeve, İskender Lahdi üzerine yazdığı kitabında "Der Alexandersarkophag und seine Werkstatt. İstanbuler Forschungen cild 28, 1970" s. 34 dip not 109'da Mendel'in renkleri doğru açıklandığını belirtir. Bu renkler de temizleme sonucu soluk ve bulgâk bir görünüme almıştır.

Son temizleme sırasında üç lâhidin semerdam şeklindeki kapaklarının üst kısımlarından oluklara doğru akıp sızan su kapağın dam oluğu şeklindeki yivlerinde birikip kalmış ve bu kısımlarda da yüzeyin patinası gitmiş ve yüzey tahrişe uğramıştır.

5. Gelen yazıda değinilmemiş bir yapıt grubunu oluşturan Roma portrelerinin de bu temizleme sırasında zarar görüp görmediklerini inceledik. Temizlenen başlarda da patina ve antik yüzeyin zarar gördüğünü saptadık. Örneğin Bergama kökenli Augustus portresi (Mendel Cat. II Kat.No. 556 Kav.No. 2165) temizleme sonucu adeta alçıdan yapılmış bir eser görünümüne almıştır.

Geçen yüzyılda bu tür temizleme sonucu yapıtların antik yüzeylerini yitirmeleri bu gün halâ yayınlarda kinanmaktadır. Antik yüzeyini veya pek ender korunmuş boyalarının kaybolması yapıtın değerini düşürür ve ona sanat kalitesinden çok şeyler kaybettirir. Bu nedenle temizleme işleminin onarım kadar önemli olduğunu vurgulamak isteriz.

Gelecekte yapılacak herhangi bir eserin temizlenmesinde çok dikkatli davranılmasını ve temizlik işleminin ilgili uzmanın devamlı kontrolü altında sürdürülmesini önemle tavsiye ederiz. Eğer temizlenmesi gereken esere uygulanacak yöntem veya ilâç formülü uzmanlarımızca denenmemiş ise, önce bu hususun yerine getirilmesi, gerekiyorsa Uluslararası Restorasyon Enstitülerindeki tecrübeli bir uzmanın fikirlerinin alınması çok isabetli olur.

Prof.Dr. Jale İnan

Prof.Dr. Hâlet Çambel

Prof.Dr. Bahadır Alkım

31.12.1980

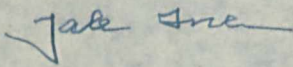
Istanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne

Müzeniz Klasik Eserler bölümünü 26.12.1980 cuma günü kısa ziyaretimiz ve Müdürlük Makamındaki uzun temasımız sonucunda ekli gözlemlerimizi açıklamayı meslekî bir borç bilir , en iyi dileklerimizle birlikte , saygılarımızı sunarız .

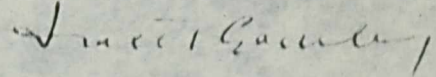
Prof.Dr.Jale Inan

Prof.Dr.U.Bahadır Alkım

Prof.Dr.Halet Çambel

Istanbul Arkeoloji Müzeleri
ile ilgili bazı gözlemler

Istanbul Arkeoloji Müzeleri Klasik Eserler Bölümünü 26.12.1980
günkü son ziyaretimiz sırasında , müzenin ve müzedeki eserlerin son
durumu ile ilgili olarak , son derecede ciddi , kaygı verici ve
üzerine önemle eğilinmesi gerekli sorunlarla karşılaştık .

Zaman ve mekân yönünden sınırlı olan bu ziyaretimizde , görebil-
diğimiz kadarı ile , bu sorunlar iki ayrı nedenden kaynaklanmaktadır :

I. Müze binasının son aylardaki onarım faaliyeti sırasında çatı ve
pencerelerin açık kalmış olması nedeniyle , binanın ve eserlerin su
almış olması ve bunun geleceğe de yansması olasılığı :

A. Açık kalan çatıdan üst kata giren yağmur suları oradan alt kata
akmıştır . Alt kat duvar ve payelerin yere yakın kısımlarının
kuru , üst kısımlarının ise rutubet içinde olması , bu rutubetin
alttan emilerek değil , çatıdan akan sulardan meydana geldiğini
kanıtlamaktadır .

B. Alt kattan , son temizlik ameliyesi sonucunda patinalı antik
(, dolayısıyla koruyucu dış tabakaları
yüzeyleri/tahribe uğramış bulunan taş eserlerde (aş.bk. II A) ,
üst kattan inen bu yağmur suları mermerin bünyesine kolaylıkla
nufuz edebilmiş , pas lekelerine benzer lekeler de meydana
getirmiş , oysa , patinalı antik yüzeylerine dokunulmayan
eserlerin üzerinden kayıp geçmiş , ya da ancak güzeyssel lekeler
brakmıştır (aş.bk. II A 2) .

C. Alt kata kadar incek kadar kuvvetli yağmurların üst kat salonlar
rında binanın kendisine ve oradaki eserlere ne gibi zararlar
vermiş olabileceği kolaylıkla tahmin edilebilir . Eserlerde
bu zararın gün geçtikçe , örneğin 1-2 yıl içinde ve binadaki
rutubet oranının yükselmiş olması ile de kat kat artarak ,
özellikle tunç , kurşun , fildişi v.s. gibi eserlerde büyük
boyutlara varacağını söylemek için kehanete lüzum olmasa gerektiği

Bu tahribatın önlenmesi için ne gibi önlemlerin alınması gerektiği, vakit geçirilmeden, saptanmalı ve bunların gerçekleştirilmesi için ne lazımsa yapılmalıdır .

II. Müzede taş eserler üzerinde son temizlik ameliyesinin bu eserlerde antik yüzeylerle çok nadir ve değerli boyaları tahrip etmiş , eserleri oluşturan parçalarda oynamalara yol açmış olması , önlem alınmazsa , bu tahribatın zaman içinde daha da büyük boyutlara varma olasılığı :

A. Mermer eserlere heykeltıraş tarafından vurulan perdelik ve zaman içinde dış yüzlerinde oluşan patina, bu eserlerin değer ve sanat kalitelerinde büyük bir önemi olan koruyucu antik yüzeylerini meydana getirir . Bu nedenle , bazı yapıtların geçen yüzyıldaki bu tür temizlik sonucunda antik yüzeylerini kaybetmiş olmaları , günümüz yayınlarında hâlâ kınanarak söz konusu edilmektedir .

1. Müzede Roma portreleri arasında son temizlemeğe tabî tutulanlar (yapılan işin sonucuna bakılarak , temizlik işinde kullanıldığı anlaşılan tahrip edici madde ve yöntemler nedeniyle) telâfisi imkânsız derecede zarar görmüşlerdir . Antik yüzeyleri tamamiyle yok olmuş , eserler alçıda birer mülaj görünümüne bürünmüşlerdir (örneğin , Bergama kökenli Augustus portresinde olduğu gibi , Bk. Mendel Cat. II kat.no.556 , env.no.2165) .

Ham mermer halini alan yüzeylerin temizlik sırasında kullanılan maddeyi emmiş olacağından , kesin önlemler alınmadığı takdirde , tahribatın için için devam edeceğinden , zamanla mermeri içten kemirip , daha büyük boyutlara varacağından korkulmalıdır .

2. iki antropoid lahit -Mendel Cat.I , kat.no. 80, env.no.798
kat.no.81 , env.no.799
Son temizlik sırasında kullanılan maddenin etkisiyle bu

eserlerin antik yüzeyleri yok olmuştur. Açık kalan çatıdan üst kata , oradan da bu lahitlerin üzerine , geçtiği yerlerin pisliğini ve boylarını beraberinde getirerek akan yağmur suyu , koruyucu antik yüzeyleri kaybolan bu eserlerin bünyesine nüfuz ederek renkli lekeler meydana getirmiştir .

Oysa , bir sonraki salonda bulunan ve temizliği tabî tutulmayan antropoid lahitlerin üzerinde , yağmur suyunun aktığı veya damladığı yerlerde , antik yüzeyin koruyucu niteliği sayesinde , sadece yüzeysel beyaz lekeler meydana gelmiştir . Bunlar mermerin bünyesine değil , yalnızca eserin üzerinde zamanla birikmiş bulunan ince kir tabakasına nüfuz ettikleri için , ileride usulünce temizlendiğinde , yok edilmeleri mümkündür .

3. Tekneleri bezemesiz üç lahit -Mendel Cat.I,kat.no.72,env.no. 372
 " kat.no.73, env.no.373
 " kat.no.74, env.no.371

Son temizleme sırasında üç lahdin semerdam şeklindeki kapaklarının üstünden aşağıya doğru akan ve lahit teknelerinin dikey yüzlerinde yol yol iz bırakan ilaçlı su , kapakların dam oluğu şeklindeki yivlerinde birikip kalmış , yüzeyin patinasını yok etmiş , yüzey tahrişe uğramıştır . Tozumakta olan bu yivlerin emdikleri maddenin , gün geçtikçe daha büyük zararlara yol açacağından korkulmalıdır .

- B. Antik eserler boyalı oldukları halde , aralarından renklerini koruyarak günümüze kadar gelmiş olanlar son derecede nadir ve bu ölçüde de değerlidirler . Bu nedenle böyle eserlere sahip olan müzeler bunları gözü gibi korusun .

Oysa , renkleri günümüze kadar korunmuş olup da , son temizlik ameliyesine tabî tutulan lahitlerde boyların tahribe uğradığı gözlenmiştir .

1. Iykia lahdi -Mendel Cat.I , kat.no.63 , env.no.369

Bu lahdin boylarındaki tahribat maalesef yalnız arkeologla-

rın değil ,meslekten olmayan sanatseverlerin bile gözünden kaçmayacağı kadar büyüktür . Lahit kapagındaki sfenks tasvirlerinin göz , dudak , burun gibi müteaddit yerlerinde boyalar solmuştur , mavi zeminin ^(kaybolmuş,) çizimleri, diğer cephedeki grifon yelelerinin kırmızı boya ları solmuş , pembe bir görünüm almıştır .

2. Tekneleri bezemesiz üç lahit

Mendel Cat.I , kat.no.72 , env.no.372

kat.no.73 , env.no.373

kat.no.74 , env.no.371

Tekneleri kabartmasız olan bu lahitlerin kapak kenarları asma dalları , yaprakları ve üzüm salkımları ile bezemelidir.

Üç lahitten müze cephe duvarı önüne rastlayan lahdin (kat.no.73) söz konusu frizinin zemini , Mendel'in de belirttiği gibi (Mendel Cat.I ,s.202) boyasız iken , son temizleme sonucunda , yaprakların , dalların ve üzümlerin akan boya ları ile kirli bir renk almıştır . Yapraklar eskiden açık sarı (altın rengi) , dallar kahverengi ve üzümler şarap rengi idi . Temizlendikten sonra renkler birbirine karışmış ve kirli bir hal almıştır . Oysa , usulince temizlenseydi , toz ve pisliktenden arınan renkler daha canlı bir görünüm alırdı . Burada da suya karıştırılan maddenin renkleri değişikliğe uğrattığı anlaşılmaktadır .

Diğer iki lahitte (kat.no.72 ve 73) desen zemini şarap rengi , yaprak ve üzümler sarı ve dallar kahverengi idi . Bu renklerin böyle olduğunu Mendel de belirtmektedir . V.v.Graeve V.v.Graeve , İskender Şahdi üzerine yazdığı kitabında da (bk. Der Alexandersarkophag und seine Werkstatt ,Istanbuler Forschungen 28,1970,ş.34 , dipnot 109) Mendelin renkleri doğru şekilde tanımladığını belirtir . Bu renkler de son temizleme sonucunda soluk ve bulaşık bir görünüm almıştır .

C. Eserleri meydana getiren parçalarda oynamalar :

19.yy.sonlarında , Osman Hamdi bey zamanında ünlü Sayda lahitlerinin onarımında , günümüzde olduğu gibi , akemi gibi yeni malzemeler değil , alçı kullanılmış olduğu için , bu eserlerin en ufak bir müdahalede dağılmalarından korkulmalıdır .

Bu nedenle bu lahitlerin ve , örneğin , özellikle 15 ton ağırlığındaki 130 küsur parçadan oluşan İskender lahdinin müzenin ek binasındaki bodrumda sergilenmek üzere , yerinden kaldırılıp nakledilmesi önerisi dahi ciddiyetten uzaktır .

Aynı nedenlerle alçı ile onarılmış parçalardan oluşun bu lahitlerin temizlik işlerinde de büyük bir titizlik esastır . Maalesef son temizliğin bu yönden de tahribata yol açmış olduğu gözlenmiştir :

Satrap lahdi , Mendel Cat. I, kat.no.9, env.no. 367^b

Osman Hamdi bey zamanında kırık olarak ele geçen lahdin parçaları yapıştırılıp onarılmış , eser müzeye yerleştirilmiş, o günden (ekteki fa iki fotoğraftan da izlenebileceği üzere) en son temizlik öncesine kadar bu parçalarda herhangi bir oynama meydana gelmemiştir .

Maalesef son temizleme ameliyesi sırasında kullanılan ilaçlı suyun bağlayıcı alçıyı eritmesi sonucunda meydana gelen boşluk nedeniyle esas cephenin sol alt köşesini oluşturan parçalar yerlerinden oynayıp öne doğru fırlamış , tehlikeli bir durum hasıl olmuştur . Yaklaşık 9-10 ton ağırlığındaki bu eserin sol yanında meydana gelen bu dağılma tehlikesinin önlenmesi hiç te basit bir iş değildir , büyük bir dikkat ve ancak bu alar da bilgili ve tecrübeli uzmanların elbirliği ile ele alınabilir.

Aslında iyi işler yapmak arzu ve niyetiyle girişilen bu faaliyetlerin , dünyanın en büyük ve ünlü beş müzesinden biri olan İstanbul Arkeoloji Müzelerinde , yaklaşık 80 yıldan bu yana , zarar görmeden korunabilmiş olan söz konusu eserlerde yol açtıkları müessif ve kabili telâfi olmayan tahribatı , tek tek kişilere yüklemek değil , nedenlerini ülke koşullarında aramak , fakat ülke koşullarını da kişiler oluşturduğuna göre , esas tutumumuzda , bunlara meydan vermiş olan sakatlıkları göz önüne almak gerekir .

1. Ülkemizde genellikle bireycilikten kaynaklanan koordinasyon ve iletişim noksanlığına aşarak , kişisel tasaları arka plana atmak , iş ön plana almak , günümüz dünyasında başarının ancak ekip çalışması sonucunda sağlanabileceğini göz önüne alarak , buna göre hareket etmek çok şeyi kurtaracaktır .

Ayrıca , nitelikleri yönünden birer bilim kurumu olmaları gereken müzelerimizde , kişisel kaygılar nedeniyle işin kendisine değil , idarî görünümlere önem vermekten kaynaklanan tutumlar tehlikeli ve sakıncalıdır . Bu meyanda , sadece idarî nedenlere dayanan kadro ünvanlarının fiilî bilgi , tecrübe ve yeteneğe üstün tutulması , kâğıt üstündeki ifadelerin göz önüne alınarak , gözle görünen , elle tutulan gerçeklerin göz ardı edilmesi , müzenin "hikmeti vücudu " olan eserlerde tahribata yol açabileceği gibi , kısa yoldan daha büyük zararları dönme olanaklarını da önleyecektir .

2. Ülkemizde , belli bir eğitim görüldüğünde , kişinin o alanda her şeyi bilebildiği ,bilmesi gerektiği kabul edildiğinden , kişilerden beklenen olanakları üstünde iş beklenir , belli alanlarda ve ölçülerde başarılı olan kişi , bu ölçü aşıldığında , yalnızlığa ve başarısızlığa itilmiş olur .

Diş ülkeler Restorasyon kurumlarında eh basit bir işlem dahi , bilim ve teknik uzmanların işbirliği ve deneyler sonucunda kararlaştırılır , sürekli olarak ekip tarafından izlenip denetlenir , tek kişiye yüklenmez . Eski eserlerle ilgili her türlü iş (bu tür temizlik ya da onarım dahil) , fiilen bizzat teknik elemanlar eliyle ,

eğitim görmüş yardımcıları ile birlikte yapılır , kesinlikle müstahdem eline bırakılmaz .

Bu nedenle , elemanı az olan ülkemizde , bu tür nazik ve tehlikeli işlere lüzum görüldüğünde , yapılacak iş bilim ve teknik elemanlarca birlikte belirlendikten sonra , eleman azlığı göz önüne alınarak , örneğin İstanbul Arkeoloji Müzelerinde , laboratuvardaki diğer işleri geri bırakabilecek zamanlarda , ilgili bilim ve teknik elemanlar seferber edilerek , dayanışma ve işbirliği içinde , bişfiil çalışmalarını sağlamaktan başka çare yoktur .

Eğer düşünülen yöntem ya da kullanılması düşünülen kimyasal maddeler denenmemiş , ya da deneyler sonuç vermemişse , gerektiğinde ülkemizdeki ya da uluslararası Restorasyon Enstitülerindeki tecrübeli uzmanlardan bilgi ve fikir alınması en doğru yol olacaktır .

3. İstanbul Arkeoloji Müzesinde meydana gelmiş bulunan , telafisi mümkün olmayan tahribatın , yukarıda açıklandığı üzere , zaman içinde daha da büyük boyutlara ulaşmaması için , vakit geçirmeden (örneğin su almış mekânlara rutubet ölçme aleti koyarak , durumu sürekli olarak kontrol altına almak , su almış eserleri elden geçirmek , son temizlik sırasında antik yüzeyleri yok olmuş eserlerin emmiş olabilecekleri ilaç tarafından , zamanla içten kemirilmemesi için , gerekli önlemleri almak ve buna benzer gerekli bütün yollara acilen baş vurulmalıdır .

Arkeolog olarak ortak işimiz olan bu çalışmalara,küçük çapta da olsa , ışık tutabilme umudu ile saygılarımızı sunarız .

Prof.Dr.Jale İnan

Prof.Dr.U.Bahadır Alkım

Prof.Dr.Halet Çambel

Jale İnan

U. Bahadır Alkım

Halet Çambel

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Jale İnan Arşivi

JALARC0800206